

ואשיבה שופטיך כבראשונה

הפטרה דברים - ישעיה א, כד.

האם קיימת אפשרות להוסיף מצוות מדרבנן

בסיום מנין המצוות – כותב הרמב"ם: "אלו הן שש מאות ושלוש עשרה מצוות שנאמרו לו למשה בסיני. ויש מצוות אחרות שנתחדשו אחר מתן תורה וקבעו אותן נביאים וחכמים, ופשטו בכל ישראל. כגון מקרא מגילה, ונר חנוכה, ותענית תשעה באב, וידים, ועירובין".

...ידוע גודל דיוקו של הרמב"ם בנוגע למספרים: בהקדמתו לספרו – "וראיתי לחלק חיבור זה לארבעה עשר ספרים". וממשיך לפרט את מספר ההלכות שבכל ספר וספר – "ספר המדע הלכותיו חמש", ומסיים: "נמצאו כל ההלכות של ארבעה עשר ספר – שלש ושמונים הלכות".

...וכמו כן מדגיש את מספר המצוות בכל הזדמנות: בהקדמתו לחיבורו לפני מנין המצוות – "ומנין המצוות . . שש מאות ושלוש עשרה מצוות, מהם מצוות עשה מאתיים שמונה וארבעים . . ומהם מצוות לא תעשה שלש מאות וששים וחמש". ולאחרי מנין המצוות – "אלו הן שש מאות ושלוש עשרה מצוות כו". וכן כותב את מספר המצוות שבכל הלכה ובכל ספר.

...ועל פי זה מתעוררת תמיהה: מדוע לא הזכיר הרמב"ם את מספר המצוות שהם מדברי סופרים?! בנוגע לתרי"ג מצוות שבתורה – כותב וכופל ומשלים את מספרם בכל הזדמנות, ואילו בנוגע למצוות שמדברי סופרים – אינו כותב כלל את מספרם!

ושאלה זו מתחזקת יותר – כשיודעים שמספר המצוות שמדברי סופרים הוא בתכלית הדיוק: מצוות דרבנן – מספרם שבע, ועל ידי צירופן לתרי"ג מצוות התורה – ישנם שש מאות עשרים מצוות כנגד שש מאות עשרים אותיות דעשרת הדברות, שסימנם – "כתר", כמבואר באגרת הקודש^[1] ש"רצון העליון ברוך הוא מכונה ונקרא . . בשם כתר עליון, ובו תר"ך עמודי אור" – לפי ש"רצון זה נתלבש בתרי"ג מצוות התורה ושבע מצוות דרבנן", שמספרם – תר"ך.

ועל פי זה: כשהרמב"ם מדייק במספר המצוות, וגם בסימנם (רמ"ח מצוות עשה – "סימן להם מנין אבריו של אדם", ושס"ה מצוות לא תעשה – "סימן להם מנין ימי שנת החמה") – מדוע אינו מזכיר את מספרם של המצוות שמדברי סופרים, שגם הם בתכלית הדיוק, ויש בהם רמזים וסמנים מיוחדים?!
...והביאור בזה:

הגדר דמצוות שמדברי סופרים הוא – ש"הוסיפו בית-דין עם נביא שיהיה באותו הזמן מצוה דרך תקנה, או דרך הוראה או דרך גזירה" בקשר לענין שנתחדש באותו הזמן. כמו ש"תקנו וצוו לקרוא את המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו כו', וכדי להודיע לדורת הבאים כו".

ונמצא, שישנו חילוק מהותי בין מצוות מן התורה למצוות מדברי סופרים – בנוגע להוספה על מצוות אלו: בנוגע למצוות שחיובם מן התורה – "הזהירה תורה לא תוסף עליו". אבל בנוגע למצוות מדברי סופרים – הרי להיותם "דרך תקנה, או דרך הוראה או דרך גזירה" מפני ענין שנתחדש באותו הזמן, ובלשון הרמב"ם בריש הלכות ממרים: "דברים שעשאוהו סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה, הן הגזרות והתקנות והמנהגות" – מובן, שיש מקום להוספה בדבר. כאשר יקום בית-דין – שיהיה לו את התוקף לקבוע מצווה שתתפשט בכל ישראל – ויראה שיש להוסיף מצווה מסויימת מפני צורך השעה, "לחזק הדת ולעשות סייג כדי שלא יעברו העם על דברי תורה"^[2]. ולא עוד, אלא שמוטלת חובה על בית-דין לעיין ולהתבונן מה ניתן לעשות כדי "לחזק בדקה". ועל דרך "רב בקעה מצא וגדר בה גדר"^[3], אלא שלא היה אז התוקף דבית-דין שיוכל לקבוע את הדבר בתור אחד מהמצוות שמדברי סופרים, כמו מקרא מגילה ונר חנוכה.

ולכן, לא יכול הרמב"ם לפסוק הלכה שישנם שבע מצוות דרבנן, ותו לא – שכן, הגדר ההלכתי של מצוות דרבנן מחייב שקיימת אפשרות להוספה במצוות אלו.

כלומר, בנוגע למציאות הדברים בפועל ממש – הרי כלפי שמיא גליא שלא יתווספו עוד מצוות דרבנן כמו מקרא מגילה ונר חנוכה (אם מפני שלא יהיה בעולם מאורע שיעורר צורך חדש, או מפני שלא יהיו סנהדרין שיוכלו להוסיף מצוה), כך שבפועל ממש ישנם שבע מצוות דרבנן ותו לא. ולכן, הובא המספר דשבע מצוות דרבנן ונתבארו סימניו ורמזיו – בכמה ספרים, ובפרט בספרי קבלה וחסידות.

אבל לאידך, בנוגע לפסק הלכה – גם כאשר יודעים שלא תהיה מציאות של בית-דין שיוסיף עוד מצווה, אין לפסוק הלכה שישנם שבע מצוות דרבנן בלבד, מכיון שעל פי הלכה קיימת אפשרות להוספה על מצוות אלו – אם יקום בית-דין שיהיה ראוי לכך, על דרך הבית-דין שיהיה לעתיד לבוא – "ואשיבה שופטיך כבראשונה"^[4], דבר התלוי במצב הנהגתם של בני ישראל, אשר "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים"^[5].

דוגמא לדבר – ביאור הרמב"ם^[6] שהציווי להרוג שבעה עממין ולהשמידם הוא בכלל המצוות שנוהגות לדורות אף ש"שבעה עממין כבר כלו". שכן, "דענין שנסתיים בהשגת מטרתו . . . אין אומרים בו אינו נוהג לדורות, לפי שהוא נוהג בכל דור שבו נמצאת אפשרות לאותו הדבר . . . המצווה נוהגת לדורת אלא שהדבר שנצטווה עליו כבר נעדר בדור מן הדורות, אך לא בהעדר הדבר שנצטווה עליו תהפך המצווה לאינה נוהגת לדורות". ועל דרך זה בנדון דידן – שאף שבפועל אין מציאות של בית-דין שיכול לחדש מצוה נוספת, הרי ההלכה שבדבר קיימת.

במכל שכן וקל וחומר: אם הדברים אמורים בנוגע לדבר בלתי רצוי – שבעה עממין, ש"כל עוד יהיה בנמצא מקיימים בו אותו הציווי", הרי על אחת כמה וכמה שכן הוא בנוגע לדבר טוב – אם יקום בית-דין שיהיה בכוחו להוסיף מצוה, כאשר יקוים היעוד "ואשיבה שופטיך כבראשונה"^[7]*

- [1] סכ"ט. וראה תניא פנ"ג, ובכ"מ.
- [2] לשון הרמב"ם שם ב, ד.
- [3] עירובין ו, א.
- [4] ישעי' א, כד.
- [5] ברכות לו, ב.
- [6] ספהמ"צ מ"ע קפז.
- [7] לשלימות הענין ראה שיחת ש"פ שמיני (שנה זו) סנ"א ואילך ש"פ אחו"ק סמ"א ואילך.

פרויקט זו נוסד בימי השבעה לזכרון ולעיני הרב גבריאל נח זוגתו רבקה הי"ד
- שלוחי כ"ק אדמו"ר במומבאי , אינדיא

נדפס ומופץ ע"י הרה"ת ר' שלמה לרר ומשפחתו שיחיו
שלמה נחמ"ה , צבייה זלאטע רייזל , שמואל , מנחם מענדל , ישראל אריה לייב , יוסף יצחק ,
שניאור זלמן , חיה מושקא , אברהם דוד , אהרן , חנה